

HASAN PAŞA. HASAN PAŞA, SOKULLU-ZÂDE, VEZİR-ZÂDE (î—1602), t ürk devlet a d amı . Sadrâzam Sokullu Mehmed Paşa 'nın büyük oğludur. Babasının sadâretinde sancak beyliklerinde bulundu, ilk vazifesini 969 (1561) 'da Bosna sancak beyliğinde tesbit edebiliyoruz (krş. Saffet Başagiç, *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegonine*, Sarajevo, 1900, s. 178). 973 (1570) 'ten itibaren bu livada 3 sene kaldı. Burada daha sonra da sancak beyliği yaptı (krş. *Bosna salnamesi*, 1283, 1. defa, s. 42 ; 1293, 11. defa, s. 19). 980 (24. ramazan = 27 şubat 1573) 'de, ilk baharda sefere çıkacak donanmaya tüfenkçi ve piyade hazırlaması emrini aldığı zaman, Diyârbekir beylerbeyliğinde idi (Başvekâlet arşivi, Mühimme defteri, nr. 21, s. 62). Ertesi seneler (981 ve 982) bu vazifede kaldı (muhtelif meseleler hakkında divanın kendisine yolladığı hükümler için bk. Mühimme defteri, nr. 25, s. 10, 14, 15, 18, 292). 984 (25 receb = 18 teşrin I. 1576) 'te, Rakka 'da Bellice nahiyesi hâslarını ve bu civarda 80 köyü yağmalayan 'urban'1 te'dip için verilen bir emirde kendisinden sabık Diyârbekir beylerbeyi Hasan diye bahsedilmesinden, onun bu vazifeden ayrıldığını anlıyor ve Erzurum beylerbeyliğine tâyin edilmiş olduğunu görüyoruz (Mühimme defteri, nr. 28, s. 175). Çok geçmeden Şam'a tâyin edildi. Filhakika 15 cemâziyelevvel 985 (31 temmuz 1577) 'te ona, beylerbeyliği tevcih olunan Şam 'a acele gitmesi, yeni Erzurum beylerbeyliğine tâyin edilen Behram Paşa 'nın gelmesine kadar, işleri idare edip, kalenin inşasına başlayacak mûtemed birisini başbuğ bırakması bildirildi (Mühimme defteri, nr. 31, s. 132). Onun bu vazifeye gönderilmesi, her hâlde, dürzî şeyh ve

reislerinin bu sırada çıkardıkları isyan ile alâkadar idi. Çünkü kendisine daha 27 recebde (10 teşrin I. 1577) gönderilen bir hükümde, 2.000 'den fazla tüfenkli dürzî eş-kiyâsının reisleri Ma'n-oğlu ve Şihâb-oğlu idaresinde, havâss-ı hümâyûn köylerini basıp, katil ve gârette buldukları bildirilmiş, dürzîleri itaate davet ederek, serîan mücrimlerin ve âsîlerin hakkından gelmesi emrolunmuştu (Mühimme defteri, nr. 31, s. 361). Diğer taraftan babası vezîr-i âzam Mehmed Paşa 'nın Şam 'da geniş evkafı bulunmasının ve mütevellî ile kâtiplerin muhasebesini teftişe onun me'mûr edilmek istenmesinin de, Hasan Paşa 'nın müteaddit defalar Şam beylerbeyliğine tâyin olunmasında bir rol oynadığı düşünülebilir (bu husustaki hükümler için bk. Mühimme defteri, nr. 31, s. 255 ; nr. 65, 12 zilkade 997 = 22 eylül 1589, s. 41). Ertesi sene iranlılar ile harp başladığı sırada, Şam askeri ile Erzurum muhafazasına gitmesi lâzım geldiği (20 şaban 986 = 22 ekim 1578) Safed sancakbeyi Ömer Bey'i, Şam eşrafından bâzılarını, 300 kadar zaim, sipahi ve kâfi miktarda yeniçeri ile hareket etmesi, Şam muhafazasına sabık Tamşvar beylerbeyi Cafer Paşa 'nın tâyin olunduğu alâkadarlara bildirilmiş ise de (Mühimme defteri, nr. 32, s. 243 v. d.), sonra Şam 'm muhafazası da mühim olduğu düşünülerek ve Mısır'dan yazılıp gelecek kuvvetlere intizâren, bundan muvakkaten vazgeçildi ve hareketi ilk bahara te'hir edildi (10 ramazan ve 9 şevval 986 = 10 teşrin II. ve 9 kânun I. 1578 tarihli hükümler için bk. Mühimme defteri, nr. 32, 258, s. 249). Muharrem 987 (mart 1579)'de Hasan Paşa, aldığı yeni emre uyararak, Şam muhafazasına Adana sancak-beyi İbrahim Bey 'i bıraktı ve yanına Assâf beyini ve aşîreti

halkından bir miktar kuvvet alarak, şark seferine çıktı (17 ve 22 zilkade 986 = 15 ve 20 kânun II. 1579 ve 3 muharrem 987 = 2 mart 1572 tarihli hükümler için bk. Mühimme defteri, nr. 32, s. 270, 281, 333). Erzurum 'da diğer valiler, ezcümle Anadolu beylerbeyi Cafer Paşa, Basra 'dan ayrılmış olan Rıdvan ve Lahsâ beylerbeyiliğinden mâzûl İskender Paşa-zâde Ahmed Paşa 'lar ile buluşarak, serdar Lala Mustafa Paşa 'nın emrine girdi. Ordu Kars 'a geldiği vakit (2 cemâziyelevvel 987 = 27 temmuz 1579) bu kalenin binasına ve mühimmatının tedârikine başlanmıştı. Bu hususta vazife alanlar arasında Şam beylerbeyi Hasan Paşa da, eyâleti kuvvetleri ile, yedi burcdan birincisini inşa me'mûr edildi (Âlî, *Kunh al-ahbâr*, basılmamış kısım, Üniversite kütüp. T.Y. 5959, var. 531). Kale bir ay içinde yapıldı. Bu sırada, imam Kulu Han'ın 4 aydanbeii muhasara ettği Tiflis kalesi serdardan zahire ve yardım istiyordu. Lala Mustafa Paşa, evvelâ Maraş beylerbeyi Mustafa Paşa ile bir miktar zahire ve yardım gönderdi. Sonra Diyârbekir beylerbeyi Behrâm Paşa ve diğer bâzı ümerânın, kurt askerinin bu vazifeyi başaramayacağı ve müstakil bir serdar olmazsa, bu güç işin ifâ edilemeyeceği yolundaki ifâdeleri üzerine, Hasan Paşa ikinci mü-rettep bir kıt'anm başına getirildi. Bu defa Tiflis beylerbeyiliğine tâyin edilen ve Beyzade lakabı ile meşhur Ahmed Paşa pişdar ve Rıdvan Paşa dündar olduğu hâlde, 16 gün içinde Tiflis'e zahire ve mühimmat götürüp, döndü. Âlî, bu münâsebetle, Hasan Paşa 'nın bu vazifeye me'mûr olmadan önce, babası Sokullu Mehmed Paşa 'dan aldığı mektupta, Tiflis 'e

3 »6 HASAN PAŞA.

zahire gönderilmesinin ona havale edileceğini ve bu itibarla iyice hazırlanarak, ihtiyatla hareketi tavsiye ettiğini kendisine bildirdiğini bir garibe olarak kaydeder (*ayn. esr.*, var. 537). Hasan Paşa bundan sonra da şark seferlerinde başarılı vazifeler gördü. Koca Sinan Paşa 'nın serdarlığı esnasında 988 (1580)'de, ordu Çermik'ten hareket ederken, yapılan geçit resminde, o da Şam valisi olarak, alay gösterdi (Alî, *ayn. esr.*, var. 542). Ertesi sene (26 receb 989=26 ağustos 1581), Erzurum tarafı emniyette" olup, kendisine ihtiyâç bulunmadığı cihetle, Şam 'a avdeti Erzurum beylerbeyi Rıdvan Paşa tarafından teklif edilince, beylerbeyliği askeri ile Şam 'a dönmesi ve zuhur eden eşkiyânın tenkiline ve hacılara müteallik işlere bakması bildirildi (Mühimme defteri, nr. 46, s. 22). Mamafih Ferhad Paşa 'nın serdarlığı esnasında (991 = 1583) ona yine ihtiyâç hâsıl olduğu, Revan 'in fethinde ve kalesinin inşâsında, Şam beylerbeyi sıfatı ile, vazife aldığı, Diyarbekir beylerbeyi Mehmed Paşa ile birlikte, Ağrı-Dağı 'na kadar uzayan bir akın neticesinde, Kara-Veli denilen ve zaman-zaman ordunun ağırlıklarına hücumu görülen şakîyi ele geçirdiği görülmektedir (Alî, *ayn. esr.*, var. 564). Daha sonra, Gûri kalesi fetholunduğu sırada, gürcü ümerâsından olup, islâmı kabul ettikten sonra, Nazar Paşa adını alan Kazak Han 'in itaatini te'mine ve orduya celbe muvaffak oldu. Onun beylerbeyilikle taltifini sağladı. Bu kale alınarak, levazım ve tedârikâtı görüldüğü esnada ise, yine Erzurum beylerbeyi olarak, yanında Sivas beylerbeyi Sinan Paşa-zâde Mehmed Paşa ve Karaman beylerbeyi bulunduğu hâlde, Gûri 'den 3 menzil mesafeye kadar yerlere akınlarda bu'undu ve 5.oco'den faz'a „ulus hanesini" sürüp getirdi { Alî, *ayn. esr.*, var. 568). Hasan Paşa'nın ertesi sene Şam 'a dönmediğini (şaban 992 = ağustos 1584'ta eski Şam beylerbeyisi olarak zikredilir; bk.

Mühimme defteri, nr. 54, s. 249) ve özdemir-oğlu Osman Paşa 'nın, vefatından önce, bu vazifeye Husrev Paşa 'yi tâyin ettiğini biliyoruz (Âlî, *ayn. esr.*, var. 574). öyle görünüyor ki, bundan sonra da uzun müddet Erzurum beylerbeyi vazifesi ile şark harekâtında bulunmuştur. 995 (i587)'te Erzurum 'da, 997 (1584) 'de Tebriz'de zikredilen Hasan Paşa, her hâlde, o olacaktır (bk. Mühimme defteri, *nr.* 62, s. 86 ve nr. 65, s. 43). Mamafih 998 (1590) 'den evvel bir defa daha Şam beylerbeyiliğinde bulunduğu anlaşılmakta ve bu tarihte divân-ı hümâyûna Şam ve Haleb mın-takalarını alâkadar eden bir çok haberler verdiği görülmektedir (Mühimme defteri, nr. 65, s. 100, 138, 183, 230). İranlılar ile yapılan anlaşmayı (1590) müteakip, diğer bir çok ümerâ gibi, onun da imparatorluğun batı eyâletlerinde vazife aldığını düşünebiliriz. 999 (1591) 'da onu Tamşvar beylerbeyiliğinde (Mühimme defteri, nr. 68, s. 60 }, 1001 (1593) 'de, Osmanlı-Avusturya harplerine tekaddüm eden aylarda ise, vezirlik ile, Budin beylerbeyiliğine tâyin edilmiş görüyoruz. Avusturya ile daimî ihtilâflar mevcut olduğu için, bu serhad eyâletinde kendisinden mühim vazifeler beklenmekte idi. Daha sene başında (24 rebiülâhır icor = 28 kânun II. 1593) vezîr Hasan Paşa ya, Viyana hükümetinin iki senelik haracı göndermediği ve esirleri salıvermediği cihetle, 40 gün zarfında barış hükümlerini yerine getirmesi için, nâme-i hümâyûn yazıldığı bildirilmiş ve kendisinin de temasa geçerek, alacağı cevabı bildirmesi, ayrıca Budin ve Belgrad kalelerinde mevcut top ve barut hakkında malûmat vermesi emrolunmuştu (Mühimme defteri, nr. 70, s. 253). Bu sebeple o, Budin'e vâsıl olup (15 nisan), beylerbeyilerin ikamet ettikleri Tuna sahilindeki saraya

yerleşince, ilk iş; Viyana 'da arşidük Matthias 'a Budin 'e muvasalatı ve hükümeti eline aldığını, birikmiş haraç ve hediyeleri beklediğini, vazifesine başlar-başlamaz serhad beylerinden bir çok şikâyet'er gelmekte olduğunu bildirmek, barışa tarafdar ve sâdık bulunduğunu te'min etmek oldu (Ta-kâts Sandor, *A Tör'ök hodoltsag karaliol*, s. 278 v. dd.). Fakat Viyana bu işi mütemadiyen geciktiriyor, Hasan Paşa 'nın yeni teşebbüslerine sebep oluyordu. Bu arada onun, arşidük Matthias 'tan başka, nuîûzlu müşavir Ungnad David (Szekefü, *Magyar törtenet*, Budapest, 1939, III, 356) ve Palffy Miklos gibi, Avusturya ve Macar büyüklerine de macarca mektuplar yazdığı, Bosna hâdiselerinden sonra, harbin artık kaçınılmaz olduğunu görerek, onlara, yalancılıklarından ve sözlerinde durmadıklarından dolayı, sitemler yaptığı görülmektedir (Takâts Sandor, *ayn. e-/-.*, s, 283). Hasan Paşa 'nın selefi zamanında, Budin 'in iradı kul mevâcibine yetişmediği, Tamşvar 'dan gelen 30 yük akçe de sarfedildiği hâlde, açığı kapatmadığı, bu sebepten halka, kılıç akçesi ve zahire bedeli adı ile, vergiler konulduğu görülerek, eyâletin yeni baltan tahriri kararlaştırılmış ve bu işe başlanmıştı. Sokullu-zâde bu tahriri tamamlayarak, defterlerini istanbul'a gönderdi ve 3 eni bir vergi esâsına göre hareket edilmesini sağladı (II cemâziyelâhır ve 16 receb 1001 tarihli hükümler için bk. Mühimme defteri, nr. 70, s. 241 ve nr. 71, s. 169). Harp başlayınca, Hasan Paşa, eyâleti askeri ile, Mohaç 'ta sadrâzam ve serdar Koca Sinan Paşa ya mülâki oldu (muharrem 1002 = teşrin I. 1593). Veszprem

HASAN PAŞA. 327

kalesini 3 gün içinde hücum ile aldı ve Palota 'nın zaptında bulundu. Bu muvaffakiyetlerden sonra, serdar Belgrad 'a kışlağa çekilince, arşidük Matthias,

Nâdasdy, Palffy ve Hardegg gibi, macar beyleri idaresinde Szekesfehervâr (İstolni Belgrad) '1 muhasara etmişti. Bunun üzerine Hasan Paşa, Budin 'e bağlı 5 sancak askeri ve Budin muhafazasındaki kuvvetler ile bu kalenin yardımına koşmuş ise de, ihtiyar ve tecrübeli Koca Hüsâm Ağa 'nın tavsiyesi hilâfına ve bâzı hudut beylerinin ihtiyatsız hareketi neticesinde, vuku bulan çarpışmada, bozguna ve ağır zayıata uğradı (safer 1002 = teşrin II. 1593). Mamafih o en son dakikaya ve yaralanmacya kadar savaş sahasında kalmış, hattâ macar asilzadesi Janos Tapolcsânyi ile münferit bir düelloyu bile kabul etmiş, sonra güçlkle kurtulabilmişti (Peçevî, II, 137 v.dd.; Naimâ, I, 85 ; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 17 v.dd.). Düşman bu muvaffakiyeti müteakip, Fülele Szecseny ile Nograd kalelerini almış ve Estergon ile Hatvan '1 muhasara etmişti. Hasan Paşa, Nograd '1 teslim ederek, Budin 'e gelen serhad beylerinden Karaferyeli Mehmed Bey 'i, zahiren kaleyi verdiği, hakikatte, İstolni Belgrad mağlûbiyetinin müsebbiplerinden bulunduğu için, idam ettirdikten ve Belgrad 'daki sadrâzama mahsur kaleler ahvâlini bildiren haberler gönderdikten sonra, ilk baharda (8 çaban 1002 = 29 nisan 1584) Rumeli beylerbeyi Sinan Paşa-zâde Mehmed Paşa ile birlikte, Hatvan 'in imdadına gitti. Fakat bu defa da Rumeli beylerbeyinin gayretsizliği ve zamanında, yardım etmeyerek, kaçması neticesinde, muvaffakiyet elde edilemedi. Sokullu-zâde, yaralı olarak, Budin 'e döndü (Peçevî, s. 142 v. dd.). Sadrâzam, yeni kuvvetler ile, Belgrad 'dan hareket ederek, Budin civarında orduyu toplayınca, Tata ve Yanık kalelerine karşı harekât kararlaştırıldı ve 4 şevvalde (23 haziran) Tata sahrasına varan orduda

Hasan Paşa öncü bulunuyordu. Papa alındıktan sonra, Yanık (Györ, Raab) muhasarası esnasında (10 zilhicce = 27 ağustos 1594), serdar oğlu ile Hasan Paşa 'nın mansıplarını değiştirdi ve bu suretle Rumeli beylerbeyi vazifesini deruhte eden Sokullu-zâde, selefının yapamadığı işi kısa bir zamanda başardı ve hisar kapısını kapattı ki, bu münâsebetle Naimâ (I, 95): — „Her iş ehline tefviz olunmak fâidesi zuhur etti" — der. Bir ay sonra bu kale teslim oMu ise de (tafsilât için bk. Âlî, *ayrı. esr.*, Nûruosmâ-niye kütüp., nr. 3409, var. 413 v.d.), müteakiben muhasara edilen Komarom muhafızları, evvelce vâki vaadleri hilâfına, kaleyi vermekten istinkâf ettiler. Bu hususta Âlî, Hasan-Beyzâde ve Topçular-kâtibi Abdülkadir, kale kumandanının

: — „Rumeli beylerbeyi Hasan Paşa 'yi gönderin, kaleyi verelim" — dediğini, serdarın ise: — „Ya bana veyahut oğluma versinler, nâm gayrin olmasın" (Âlî, Nûruosmâniye kütüp., nr. 3409, var. 416; Hasan-Beyzâde, Nûruosmâniye kütüp., nr. 3106, var. 492) — diyerek, kabul etmediğini kaydederlerse de, Peçevî ve Kâtib Çelebî bunu reddetmekte ve bu türlü mütâleaların hudut ve asker ahvâline vâkıf olmamaktan ileri geldiğini söylemektedirler (Peçevî, I, 155; *Fezleke*, I, 40; Naimâ, I, 99). Mamafih sadrâzam, ya Hasan Paşa 'nın muvaffakiyetini ve prestijini çekemediği veya oğlunu kayırmak istediği için, Rumeli eyâletini de oğlu Mehmed Paşa uhdesine verdi ve Sokullu-zâde 'yi o sırada aşağı Tuna bölgesinde isyan hâlinde ve tecâvüz hareketlerinde bulunan Eflâk voyvodası Mihai Viteazul 'e karşı, Vidin muhafazasına gönderdi (krş. Selânikî, *Tarih*, basılmamış kısımlar, Üniversite kütüp., TY, nr. 6027,

var. 125) ki, onun, kısa bir zaman sonra, pâdişâhın ölümü ile, Mehmed III. 'in saltanata geçtiği ve Ferhad Paşa 'yi sedârete getirdiği esnada, tekrar eski vazifesine iade edildiğini görüyoruz (cemâziyelâhır 1003 = kânun II. 1595 ; Peçevî, I, 165 ; Naimâ, I, 116). Sadrâzam Ferhad Paşa Rusçuk 'a vâsıl olduğu vakit (şevval IC03 sonlan = temmuz 1595 başları), köprü kurulması için lâzım gelen hazırlıklar bitmiş ve inşasına da başlanmış idi. Zilkade iptidalarında (15 temmuz) Rumeli beylerbeyi Hasan Paşa da, Eflâk ve onlar ile müttefik olan macarların müştereken yaptıkları bir akında, onlardan aldığı 500 kadar esir ve bir hayli baş ve ganimet ile gelerek (bu ganimetler kısmen istanbul 'a gönderilmişti; bunlardan Selânîkî 'nin muvasalatını bizzat gördüğünü bildirdiği „altı kıt'a güzide top" arasında 1592 'de, Albert Almasi tarafından, dökülmüş olan Zsigmond Batthory 'nin büyük topu da bulunuyordu ki, bu her hâlde, hâlâ İstanbul askerî müzesinde teşhir edilenler meyânındadır; krş. *HD*, XII, 207) orduya iltihâk etti ve alaylar gösterdi (Naimâ, s. 122). Hâlbuki bu sırada İstanbul 'da Ferhad Paşa aleyhine çevrilen entrikalar muvaffak olmuş ve sadâret tekrar Sinan Paşa 'ya verilmişti. Hasan Paşa 'ya 29 şevval tarihi ile gönderilen bir hüküm, bu tebeddülü günü ile haber vermekte, serdârın acele sefere çıkmak üzere bulunduğunu bildirmekte ve Rumeli beylerbeyinden gemiler, mühimmat ile sefer ahvâli sorulmakta ve her şeyi açıkça bildirmesi emrolunmakta idi (Mühimme defteri, nr. 73, s. 263). Bir ay sonra ona, Budin serhaddinde fazla kuvvete ihtiyâç bulunması iktizâ ettiği için, Rumeli askeri ile o tarafa gitmesi hususunda yeni bir emir gönderildiği görülüp

3*i HASAN PAŞA.

yorsa da (zilhicce 1003 ; Mühimme defteri, nr. 73, s. 401), Hasan Paşa 'um bu sırada Eflâk hududuna vâsıl olan yeni sadrâzama mülâki olduğunu ve yine ordunun öncüsü olarak, 18 zilhiccede (24 ağustos) Bükreş derbendini (Bükreş ile Yer-Göği arasında, Calugareni mevkiinde) geçtiğini ve akıncılar ile o havaliden bir çok esir, zahire ve hayvanat getirdiğini, bu suretle serdârın Bükreş 'e girmesini te'min ettiğini biliyoruz (Naimâ, I, 137 ; *HD*, III, 1, 488; Venedik elçisinin 15 eylül tarihli mektubu). Eflâk harekâtı esnasında sadrâzam ile Hasan Paşa arasında ihtilâf belirdi. Koca Sinan Paşa 'nın bütün Eflâk 'ı tahrip etmek istemesine karşı, Sokollu-zâde pâdişâhın, tahripten ziyâde, memleketin işgali ve fayda te'mini için, muhafaza edilmesi fikrinde olduğunu iddia etti (*HD*, III, 2, 170). Hasan Paşa, Bükreş ve Tergovişte hisarlarının inşasında bulundu ve Mihal 'in hücumu karşısında ordunun ric'at ve hezimetini esnasında da bâzı zayıatın önüne geçti (Peçevî, s. 172). Mağlûbiyeti müteakip, Hasan Paşa 'nm, bir istanbul raporuna bakılırsa, pâdişâha sadrâzam aleyhinde bir arıza takdim ettiği ve bunda, Sinan Paşa 'nın iktidarsızlığını, hazîne ve mühimmatı düşmana kaptırdığını bildirdiği anlaşılmaktadır (*HD*, XII, 186). Sokollu-zâde, bundan sonra da, Lala Mehmed Paşa ve sonra Sinan Paşa 'nın 5- sadâretleri esnasında, Tuna yalıları muhafazasında, Razgrad'da kaldı (Selânikî, *ayn. esr.*, var. 229; *HD*, XII, 260, 296). İbrahim Paşa sadârete geçtiği sırada, onun Mihal'in ve diğer bâzı Eflâk boyarlarının mahzarları ve mektuplarını istanbul'a

gönderdiği görülmektedir. Buradan Belgrad'a geçti ve bu esnada da Erdel beyi Bathory'yi elde etmeğe çalıştı; ağustos 1596 'da aralarında mektup teati edildi ve Rumeli beylerbeyi ona babasının zamanında ailesinin takip ettiği siyâseti tekrar ele almasını ve Süleyman 1. devrindeki Erdel 'in Bâbîâ. iye karşı sadâkat ve merbûtiyetir.i yen'den te'sis etmes'ni bildirdi (mektubun italyanca ve latinceîeri için bk. *HD*, III, 2, 2c8 ve XII, 274 v.d.). Fakat bu teşebbüsün hiç bir neticesi görülmedi. Fğri seferine, yine Rumeli beylerbeyi sıfatı il_', işfîâk etti; pâdişâh ordu ile Segedin 'e vâsıl old.,ğu vakit (muharrem IC05 •== ağustos 1596), üstün vasıf'arı ile diğer eyâlet kuvvetlerinden bariz surette ayrı'an Rumeli askeri ile i tihâk etti. Kale değmeğe mahsus topları Vidin 'elen Tuna gemileri ile Sf gedin 'e kadar beraberinde getiren Kasan Paşa 'nm muvasalatı orduda büyük bir ümit uyan irdi (Naimâ, I, 142 v.d.). Eğri kalesinin muhasarasında ehemmiyetli hizmetler gördü ve 18 sa-ferde (11 teşrin I.) ka'eye gircnleın babında bulundu. Haçova meydan muharebesinde Rumeli kuvvetlerinin başında ve Tamşvar beylerbeyi ile birlikte, sağ cenahta Schwarzenburg ve Teuffenbach 'a karşı savaştı. 5 rebiülevvel-de (27 teşrin I.) cereyan eden muharebenin ikinci gününde Avusturya ordusu otağ-ı hümâyûn üzerine hücum edip, pâdişâhın yakınına vâsıl oldukları vakit, Hasan Paşa 'ya, imdada yetişmesi için, çavuş gönderilmiş ve o da sağ koldan ordu-i hümâyûn üzerine gelen düşmanın arkasında taarruz etm'sh ise de, düşman tüfenk-endâz'arıcın şiddetli atışı karşısında, zaferden me'yûs olarak, firara kalkışan askerini

tevkife muvaffak olamamıştı (Naimâ, I, 157 i *Fezleke*, I, 89). Zafer kazanıldıktan sonra, pâdişâh ordu ile avdet ederken, yeni sadrâzam Cigala-zâde Sinan Paşa 'nm tensibi ile, dördüncü vezirliğe getirilen Sokullu-zâde Bel-grad 'da, serdar olarak, bırakıldı (reblülâhır IC05 = kânun I. 1596) ise de, çok geçmeden, sadâretin tekrar İbrahim Paşa'ya tevcihinde, onun az inde beraber bulunması töhmeti ile, bu vazifeden azledildi ve yerine Satıre Mehmed Paşa serdar oldu. Kendisi tekrar Vidin muhâfızbğma gönderildi (Nairâ, I, 167). Ertesi sene (1cc6= 1597) Estergon ve Vâc taraflarındaki harekâta iştirak etti.

Hasan Paşa 1598 nisanında Bagdad beylerbeyiiğ'ne tâyin olundu. Bu sırada Basra taraflarında Seyyid Mübarek isminde biri isyan etmiş, Basra ve Lahsâ eyâletlerinde bir çok kasaba ve köyleri basmış idi. Bagdad iie birlikte Şehr-i Zor ve bu havalideki ümerâ ve askere serdar olan Has-n Paça, bu meselenin iranlılar ile bir ihtî'âia sebebiyet vermemesi için çal.ştı (Kâtib Çelebi, s. 106 ; Naimâ,!, 86). 10x9 (1601) senesine kadar bu vazifede kalan Soko'lu-zâde, Paçad 'in imârına gayret sarfett>. Nazmî-2âde (öln. 1134) 'nin zamanında mevcut olan ve Hasan Paça camii denilen büyük camiin etrafındaki revâkı yaptırdı; aynı zamanda, 40—50.CCO kuruluş saıfı ile, gümüşten bir taht imâl ve üzerine ham gümüşten yapraklı ve meyvalı ağaç'ar vaz'ı ile tezyin ctt'rerek, „! âlı-ı behişt" tesmiye eylemişti ; (Nazmî-zâc'e, *Cülşen-i hulefâ*, 1143, var. 66; Ünuersi.e kütüpl, TY, 2636, var. 198; Hasan-Beyzâde, *Tı.rih*, Nûruos.nâniye kütüp., nr. 31C6, var. 245; „rav.ai cennet"). 15 şevval

1009 (15 nisan 1601), aynı zamanda dinî bir karakter taşıyan (krş. Babii1ger, *ZDMG*, LXXVI, 143; J. M. Kramcrs, *E.*, II, 815) Kara-Yazıcı isyanını bastımı: &a me'mûr edildi. Kendisinin bu vazifeyi deruhde etmesine kadar, Haleb 'den rr.âzûl olan Hacı İbrahim Paşa vekâlet etmiş ve serdarı beklemeden, Kayseri civarında yaptığı muharebede Kara-Yazıcı 'ya mağlûp olmuş ve güçlkle Kayseri kalesine kapanmıştı. Bu haber, kuvvetlerini toplamakta ve yeni vaHASAN

PAŞA. 329

zifesine hareket etmek üzere, Diyarbekir yakınında bulunan Hasan Paşa 'ya gelince, derhâl eş'dyâ üzerine yürümüş ve 12 safer 1010 (12 ağustos 1601) 'da Elbistan yaylasında Sepedlü mevkiinde vuku bulan muharebede Kara-Yazıcı kuvvetlerini ağır bir hezimete uğratarak, Canik dağlarına fırara mecbur etmişti. Kendisi de, onları takip ile, Tokad 'a geldi (Kâtib Çelebî, I, 174; Naimâ, s. 282). So-kullu-zâde İlyas Paşa 'ya Sivas beylerbeyiliğini verdi (22 sater 1010 = 22 ağustos 1601 tarihli bir arz için bk. Başvekâlet arşivi, Fekete tasnifi, nr. 3152).

Maiyetindeki kuvveîlerin ekserisinin süvari olup, dağlara tahassun eden eş-kiyâya karşı muvaffakiyetle harp yapabilmek iç'n, piyade ve tüfenk-endâza ihtiyâcı olduğunu istanbul 'a bildirdi ki, bu münâsebetle, Aydın sancak beyine ve kadılara bu livadaD, Hasan Paşa 'ya yardım için, 7C0 tüfenkendâz ihracı hakkında bir ferman gönderildiğini görüyoruz (çaban 1010 = şubat 1602; aynı tasnif, nr. 3037). Bu esnada Kara-Yazıcı ölmüş ise de, kardeşi Deli-Hasan eşkiyânın başına geçmiş, Şahverdi, Yular-Kısdı v. b. bâzı eşkiyâ ile birleşerek, Hasan Paşa 'nın

Diyarbakir 'den gelen ağırlığını yağmaya gitmişti. Bunu ele geçirdikten sonra, doğruca Tokad 'a gelip, serdarı tazyika başladılar. Hasan Paşa, kâfi derecede kuvvet toplayamadığı için, kaleye tahassun etti ve eşkiyâ da şehri zaptederek, Hasan Paşa 'nın „cennet bağı" tesmiye eylediği bahçeyi talan ile kaleyi kuşattı. Bir ay kadar muhasaradan sonra, kaleden çıkan birisinin Hasan Paşa 'nm her sabah kapı önünde tahta perde ile çevrilmiş bir yerde oturduğunu haber vermesi üzerine, bir gün onu şehit etmeğe muvaffak oldular (şevval 1010 = nisan 16c2 ; Hasan-Bey-zâde, *ayn. esr.*, var. 595 ; Kâtib Ç'e'ebî, s. 175 ; Naimâ, s. 283 v. d.)

Hasan Paşa yakışıklı, gösterişli, „şâhâne hadem ve mülûkâne haşeme" düşkün idi. Peçevî, bulunduğu eyâlette, pâdişâh gibi, cuma se'.âm-lığına çıktığı için, babası tarafından, şikâyet edildiği bahanesi ile, azlinin arzedildiğini, fakat pâdişâhın : — „Yok azlolunmasun, amma ol değme yabuklan ka'dursun" dediğini nakleder (I, 29; Nazmî-zâde, *göst. yer.*; Takâts Sandor, *ayrı. esr.*, s. 275). Sukullu-zâde 'nin mağrur ve kendini beğenmişliği de mâruf idi. İltifatını kazanan adamları kendisine hazinedar yaptığını ve kendisinininkine benzer elbise ve at vererek, alay selâmında yanında bulundurduğunu da yine Peçevî haber vermektedir. Bununla beraber, Nazmîzâde 'nin \e te'yit ettiği gibi, „çelebîlik" ve şecaat ile mevsûf idi ve „ser-hadluda bir ferd bahadırılığın ve kılıcın inkâr" etmemişti (*Gülşen-i hulefâ* ; Peçevî, s. 30).

B i b l i y o g r a f y a : Metinde zikredilenlerden başka bk. Başvekâlet arşivi, Fekete tasnifi : Sokullu Mehmed Paşa 'nın diğer çocuk

ve torunlarından bahseden bir vesika (980 = 1572, nr. 570), Budin muhafazasında olan Hasan Paşa 'ya fermanlar (muharrem 1001 = kasım 1592, nr. 1995; rebiülevvel 1002 = kânun I. 1593, nr. 1997), Budin beylerbeyi Sokullu Mehmed Paşa-zâde Hasan Paşa mühlü ile yazılı arıza (1 muharrem 1002 = 27 eylül 1593, nr. 2027) ve Rumeli beylerbeyi Hasan Paşa 'ya fermanlar (safer 1003 = teşrin I., 1594, nr. 2088 ; ayn. tarih, nr. 2089). E. Alberi, *Relazioni degli ambasciatori veneii al-Senato* (Firenze, 1840), 3. seri, s. 320 (1573 te Marcantonio Barbaro 'nun sadrâzama verdiği malûmat hakkında) ve s. 364 (aynı sende Andrea Badoaro 'nun söyledikleri). Ahmed Refik (*Sokullu*, İstanbul, 1924) ve Abdürrahman Şeref (*Sokullu Mehmed Paşa'nın evâil-i ahvâli ve ailesi hakkında bâzı malûmat*, *TOEM*, s. 5) Sokullu-zâde Hasan Paşa hakkında fazla malûmat vermezler. Kara-Yazıcı isyanındaki rolü hakkında bk. Tveritimova, *Türkiye 'de Kara- Yazıcı ve Deli- Hasan isyanı* (trk. trc. TTK neşri); Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Romanilor* (= *HD*, Eucureşti, 1887) ; J. v. Hammer, *COR*, II, 2, 489, 585 v. d., 600, 614, 616, 619, 639, 651 v. d., *tür. yer.*; türk. trc. VII ve VII, *tür. yer.*; Iorga, *GOR*, III, 295, 300, 311, 316, 322 v. d., 425. Hasan Paşa 'nın 7 kânun II. 1597 'de Bathory Zsigmond 'a gönderdiği diğer bir mektubun macarca ve rumence tercüme için bk. Andrei Veress, *Documente privitoare la Istoria Ardealului, Moldovei*

si Terfi Romanesti (Bucuresti, 1932), V,
52—56. Budin beylerbeyligi hakkında bk.
Gevay, *Versuch eines ehronologisehen Verzetichnisses
der tuerkischen Statthalter von
Of en* (*Der oesterreichische Geschichtsfcrseher*,
nşr. Josef Chme!, Wien, 1841, II, 56—
90). (M. TAYYIB GÖKBİLCİN.)